

TRI STAROHRVATSKE NEKROPOLE NA BRIBIRU

I. ISTOČNA PADINA GLAVICE

Čim su se godine 1959. otkrili ostaci starohrvatske crkve, odmah se stao planirati kompletni zahvat. Tome su morali prethoditi praktični radovi za pristup na Bribirsku glavicu i ostvarivanja uvjeta za održavanje rada. U tu svrhu prvenstveno se god. 1960. načinila nova trasa kolnog puta od podnožja do vrha Glavice i cisterna za snabdijevanje pitkom vodom. Pri trasiranju ovog puta, na istočnoj padini Glavice, neočekivano se naišlo na skup srednjovjekovnih grobova (sl. 1 i 2).

Tom prilikom ukupno je otkriveno i istraženo 13 grobova. Svi grobovi bili su načinjeni od nepravilnih vapnenastih ploča, tako da su obložne stijene sačinjavale dvije, tri, pa i više vertikalno postavljenih ploča usuh. Većina grobova bila je orijentirana u pravcu sjeveroistok-jugozapad, a samo njih nekoliko u uobičajenom pravcu istok-zapad. Takvu orijentaciju uvjetovao je sam teren, jer su grobovi bili postavljeni među škrape u litici, pa je tako sama litica diktirala njihov pravac.

Od 13 pronađenih grobova, među kojima je bilo i dječjih, priloga se našlo u 10 grobova, što je inače vrlo rijedak slučaj. Svi prilozi su, osim jedne igle, nakitnog karaktera, a to su: naušnice tipa prostih karičica, karičice od višestruko uvijene žice poput užeta i jedna karičica s nastavkom u obliku slova S. Zatim naušnice s jednom jagodom, od kojih su neke većeg formata, koje se obično nazivaju sljepoočničarkama ili ukosnicama. Osim naušnica nađeno je i nekoliko masivnih prstenja i ukrasnih aplika. Materijal od kojeg je ovaj nakit načinjen je bronca, srebro i pozlačeno srebro (tab. I i II).

Svi ovi pronađeni predmeti po svojim tipološkim karakteristikama spadaju u red do sada poznatog materijala s naših nekropola koje su istraživane na području Dalmatinske Hrvatske i pripadaju ranom srednjem vijeku, tj. razdoblju od IX do XI stoljeća.

Prve godine zahvaćen je prostor samo u širini puta, a dalja istraživanja oko ove grobne grupe nastavljena su slijedećom kampanjom. Taj rad vršio se najprije prema sjeveru, gdje je padina ublažena, pa je taj zaravanak već svojim oblikom izazivao sumnju da se groblje proteže pod njegovom površinom. Kopalo se u početku frontalnim rovom. Kad se vidjelo da se ne nailazi na kontinuitet grobova, taj rad se zaustavio, a na daljoj površini primijenila se tehnika profila, koji također nisu dali rezultata. Na ovom položaju ostala je, dakle, samo ona grupica od 13 slučajno pronađenih grobova, za koje možemo tvrditi, da je to bilo ukopište jedne manje zajednice, odnosno roda.

2. D O L

Na jugoistočnom dijelu Bribirske glavice, na položaju zvanom Dol, otkriveni su ostaci crkve sv. Marije i samostana do nje. S južne i zapadne strane otkrivene crkve, unutar crkve i u jednom dijelu prostranog samostana otkrivena su do sada ukupno 172 groba. Kažemo do sada jer su prošlogodišnja iskopavanja pokazala da se grobovi protežu još i dalje u pravcu jugozapada, zapada i sjeverozapada od crkve.

Većina grobova bila je orijentirana u pravcu jugoistok-sjevero-zapad, ili s neznatnim odklonom od tog pravca. Ali bilo ih je i takvih koji su orijentirani u pravcu sjever-jug i sjeveroistok-jugozapad. Takvi grobovi nalazili su se obično unutar prostorija koje su pripadale samostanskom kompleksu. Dubina grobova bila je različita. Grobovima koji su se nalazili u samoj crkvi i jednim dijelom u prostorijama samostana pokrivne ploče bile su u razini samog pločnika crkve, odnosno samostanskih prostorija, dok je ostalim grobovima, koji su se nalazili s južne i zapadne strane crkve, dubina iznosila od 80 do 150 cm.

Na ovom groblju se susreću dva tipa grobova. Prvom tipu pripadaju grobovi s nepravilnim kamenim obložnicama i pokrivnim pločama, a oblika su ovalnog ili pačetroinastog (sl. 3). Drugom tipu pripadaju pravilno zidani grobovi od tesanog kamena, koji je uziman s ruševina i oblijepljen malterom, a pokriveni su obrađenim kamenim pločama, među kojima su neki i stećci (sl. 4, 5 i 6). Svi grobovi ovog tipa su etažni, i to većinom trokatni, a rjeđe dvokatni, u kojima su mrtvaci polagani jedan iznad drugoga. U mnogima od tih grobova zatečeno je trulo i karbonizirano drvo, između kojeg se nalazilo i dosta željeznih čavala, što možda govori da je u to vrijeme bio vrlo čest običaj da se mrtvaci pokopavaju u drvenim škrinjama. U pojedinim grobovima nalazilo se po više skeleta. Tako je bilo slučajeva da se u nekim grobovima nalazilo po pet i šest skeleta. Na žalost, mnogi od tih grobova, a pogotovo oni koji su se nalazili u crkvi, bili su ranije otvarani i opljačkani, tako da je rijetko koji skelet u njima bio in situ. Na jednoj nadgrobnoj ploči predstavljena je reljefno jedna varijacija orlova krila, što je grb jedne grane bribirskih knezova (sl. 6). Grob koji je pokrivala ova ploča bio je trokatan. U njegovu prvom i drugom katu nije

Sl. 1. Bribir, trasiranje novog puta i položaj na istočnoj padini Glavice, gdje se naišlo na srednjovjekovne grobove

Sl. 2. Bribir, otkriveni srednjovjekovni grobovi na istočnoj padini Glavice

Sl. 3. Bribir, otkriveni grob na Dolu, načinjen od nepravilnih kamenih ploča

Sl. 4. Bribir, etažni grobovi na Dolu, zidani od tesanog kamena

19. JELOVINA: *Tri starohrvatske nekropole na Bribiru*

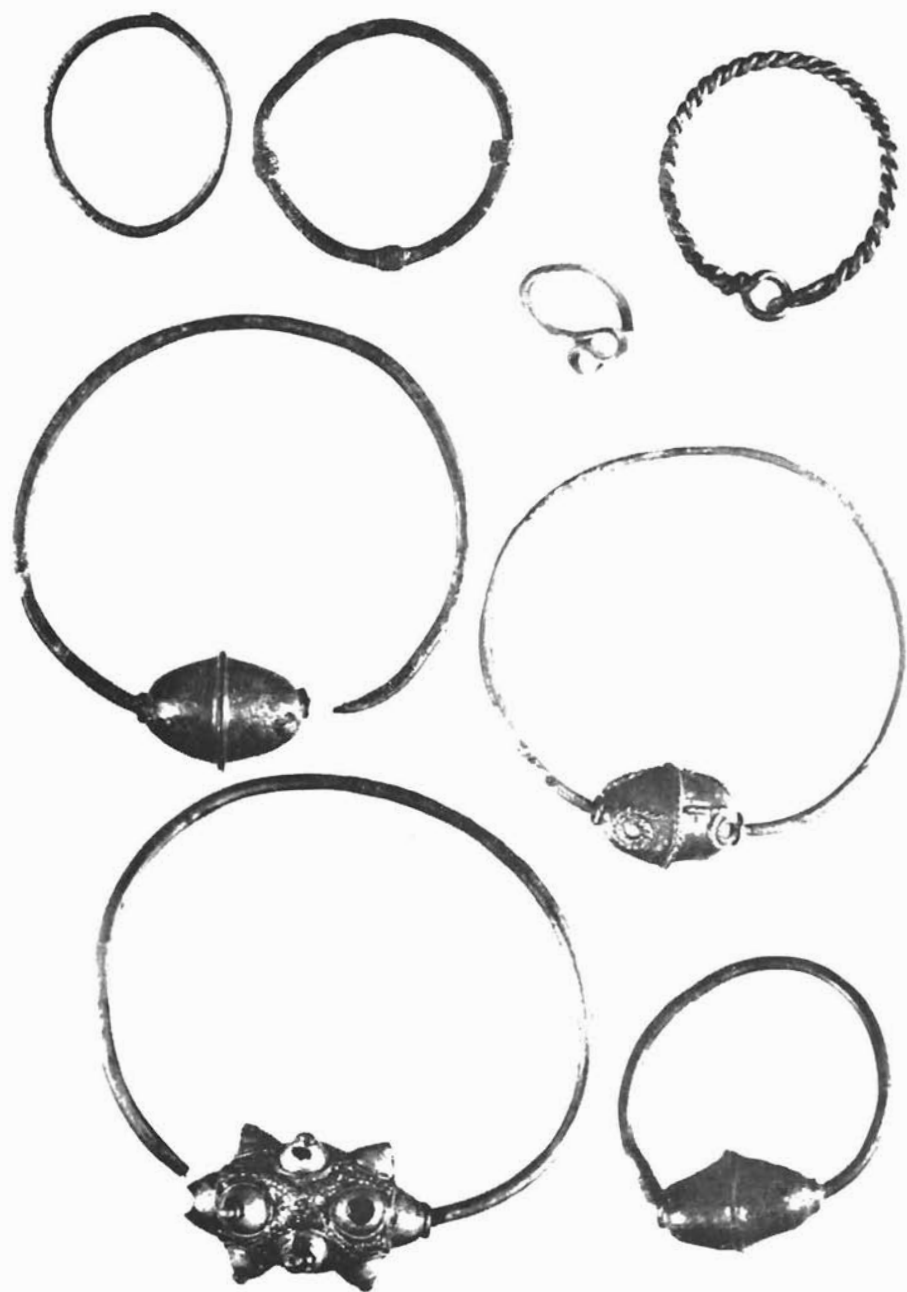

Sl. 5 i 6. Bribir, nadgrobne ploče (stećci) na Dolu

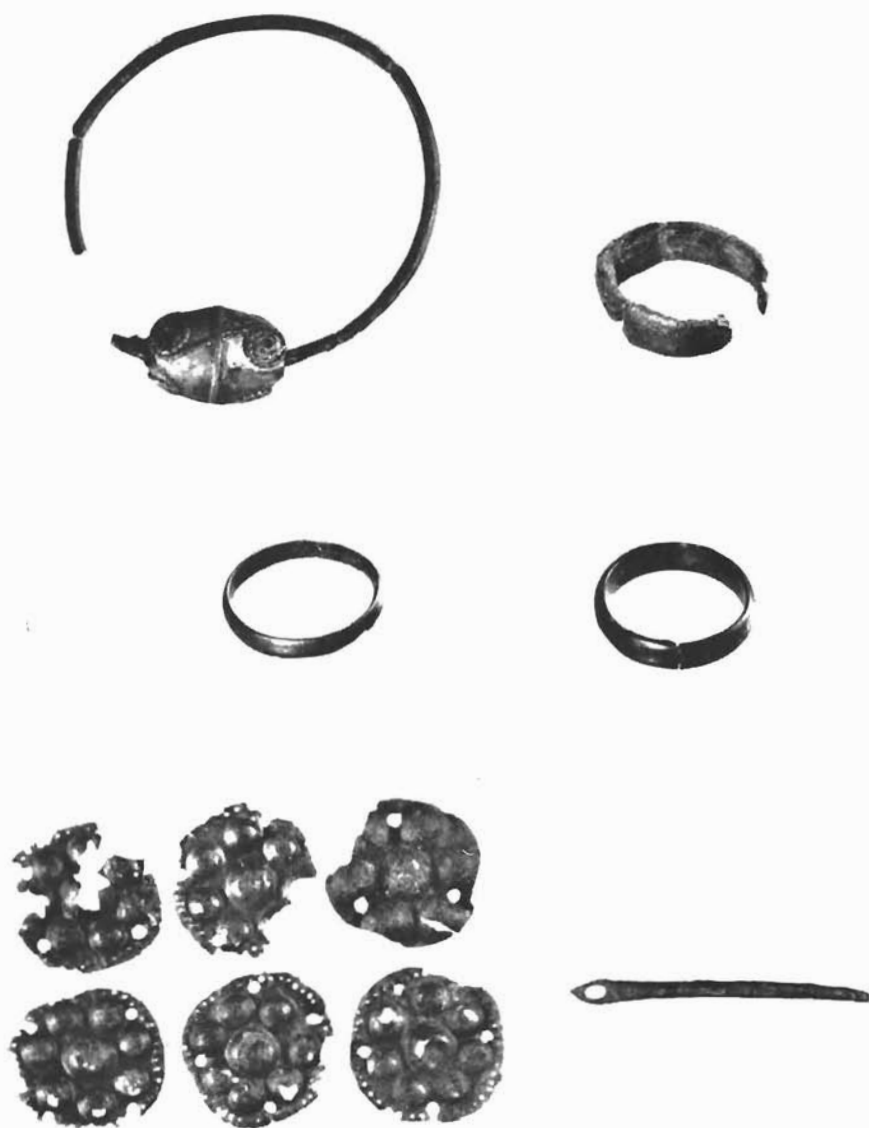

Sl. 7. Bribir, dio istražene kasnosrednjovjekovne nekropole pod tjemnom Glavice

Sl. 8. Bribir, otkriveni srednjovjekovni grobovi (starije nekropole) pod tjemnom Glavice

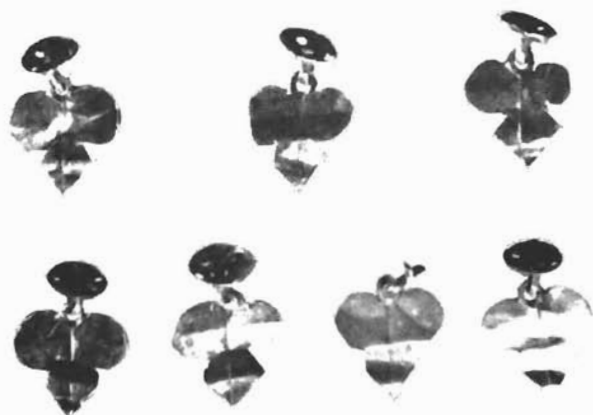

Bribir, primjerci starohrvatskih naušnica pronađeni u grobovima na istočnoj padini Glavice

Bribir, primjerci ostalih nalaza u grobovima na istočnoj padini Glavice

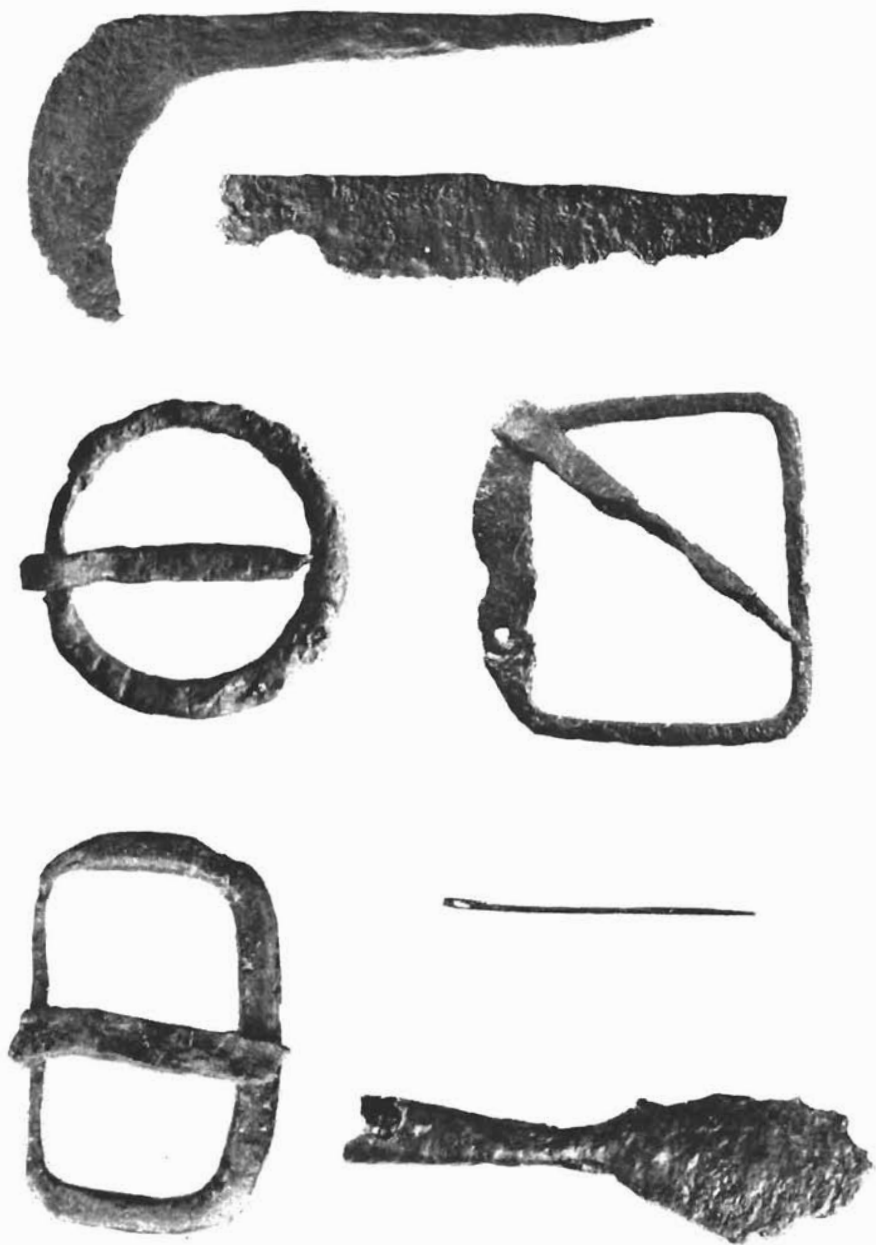

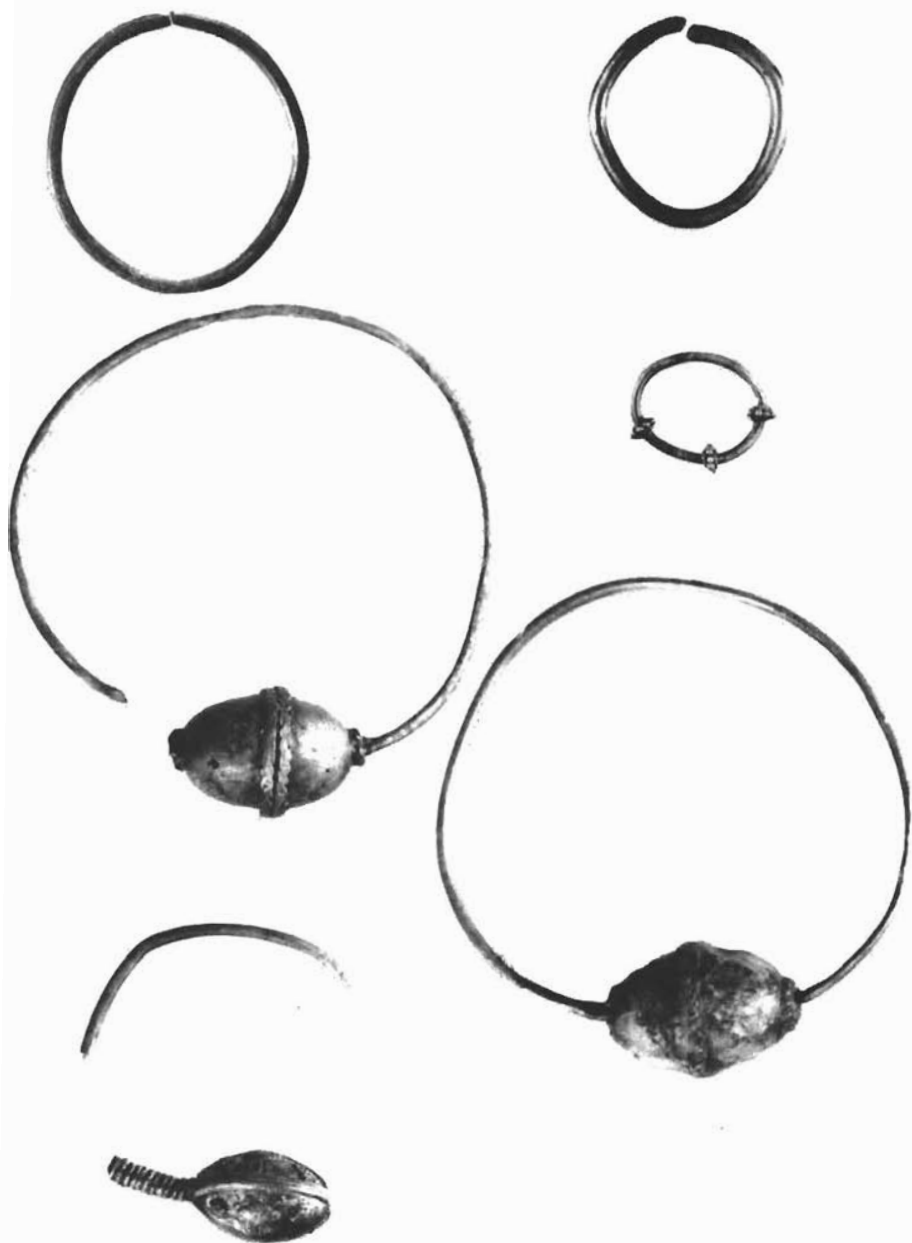
Bribir, nalaz iz groba na'kojem je bila nadgrobna ploča s reljefno izradenim orlovim krilom

Bribir, primjerci nakita nađeni u grobovima na Dolu

Bribir, primjerci ostalih grobnih nalaza na Dolu

Bribir, primjerci starohrvatskog nakita iz grobova starije nepropole pod tjemenom Glavice

Bribir, ostali primjerci nalaza iz grobova starije nekropole pod tjemnom Glavice

bilo skeleta, a u najdonjem skelet je bio dislociran. Među tim ispremi-
ješanim kostima nađena je jedna željezna ostruga, dvije željezne karike
i 7 privjesaka u obliku bršljanova lista, načinjenih od tankog srebrnog
lima (tab. III).

I pored toga što je veći broj tih grobova bio ranije otvaran i pljačkan,
ipak se po drugim nedirnutim grobovima moglo konstatirati da je nji-
hov kulturni inventar bio dosta siromašan, a to dobrim dijelom možemo
pripisati vremenu ukopavanja, kada je iščezao običaj dodavanja priloga
mrtvacima te su se oni uglavnom ukopavali s onim što se na njima za-
teklo. Od priloga u grobovima nađeno je najviše prstenja raznog oblika,
zatim naušnica trojagodnog tipa, te predica, dugmadi, noževa, kasno-
srednjovjekovnog novca, čavala itd., a načinjeni su od bronce, srebra,
pozlaćenog srebra i željeza (tab. IV i V). Pored tih grobnih nalaza na-
đen je u prostoj zemlji i nasipu među grobovima i veći broj predmeta
kućnog pribora, kao npr. željeznih noževa, raznog alata, ulomaka kera-
mičkog posuda, kamenih brusova, a uz jedan grob s južne strane crkve
i jedna ostava sa 68 komada srednjovjekovnih srebrnih novčića. Među
tim nalazima naročito se ističe glazirana keramička zdjelica, na kojoj je
s unutarnje strane plavom bojom ispisano gotičkim slovima »AVE MA-
RIA«.

Po općim karakteristikama koje nam ovo groblje pruža, a posebno po
kulturnim priložima koji su u njemu nađeni, ono spada u kasni srednji
vijek i može se okvirno postaviti u vrijeme od XII do XV stoljeća.

3. GROBLJE POD TJEMENOM GLAVICE

S istočne strane čitavog bloka suhozidnih arhitektura, a uz jugozapad-
ni ogradni zid današnjeg seoskog groblja otkrivena je crkvice manjih
dimenzija i nekropola oko nje, na kojoj je do sada otkriveno 77 grobo-
va. Iskopavanja ovog groblja također nisu još završena, zapravo, bolje
reći, tek su otpočela, jer se grobovi, osim onih prema zapadu, šire svug-
dje naokolo, a naročito prema istočnoj strani, tj. unutar spomenutog se-
oskog groblja. Grobovi su, osim u istočnom, sjeveroistočnom i jugoistoč-
nom pravcu bili orijentirani u svim ostalim pravcima, a ponajviše su bi-
li okrenuti prema jugoistoku. Grobovi su se nalazili u samom nasipu do-
sta plitko, tako da im se dubina kretala od 40 do 80 cm.

Kod većine grobova obložne stijene su bile načinjene od pravilno tes-
sanog kamena, koji se preuzimao s ruševina, kao što je to bio slučaj i
na Dolu, ali samo s tom razlikom što su ovdje zidani usuho. Kod ma-
njeg broja grobova obložne stijene su sačinjavale nepravilne vapnenaste
ploče, koje su se vertikalno postavljale oko pokojnika. Pokriv i kod je-
dnih i kod drugih bile su također proste kamene ploče. Oblik zidanih
grobova je različit. Uglavnom prevladavaju ovalni i pačetvorinasti ob-
lici, a ima ih i takvih koji se približavaju istokračnom trapezu (sl. 7).
U grobovima je u mnogo slučajeva bilo više ukopa. Tako je bilo gro-
bova u kojima se, osim jednog skeleta in situ, našlo dva, tri pa čak i po
četiri i više skeleta.

Kulturnog inventara u ovim grobovima nađeno je vrlo malo. Osim pokojeg atipičnog brončanog prstena ili željezne predice, drugih nalaza nije bilo, što nam očito može da govori da ovo groblje pripada dosta kasnom razdoblju. Ako tome dodamo i činjenicu da se na ovom mjestu počelo ukopavati u vrijeme kada je sagrađena ova crkvića, koja po svojim građevinskim i stilskim elementima odaje karakteristike građevine XIV ili XV stoljeća, onda su takvi zaključci potpuno na mjestu.

Budući da su ti grobovi legli na sam kulturni sloj nasipa pod kojim su se isprepletali antički i srednjovjekovni arhitektonski ostaci, odlučilo se da ih se ukloni i da se čitav teren istraži do zdravice. Taj rad je započeo 1964. god., a rezultat je bio taj da se, osim ostataka zidova, odmah ispod uklonjenih grobova, naišlo na sloj starijih grobova. U tom donjem sloju ovim zahvatom otkrivena su i istražena 33 groba, a oni se bitno razlikuju od grobova koji su bili u gornjem sloju. Ta razlika se u prvom redu očituje po bogatstvu nalaza kulturnog inventara u njima, kao i po tome što su grobovi, osim k jugoistoku, orijentirani isključivo u pravcu istok-zapad. Gotovo svi ti grobovi imali su ovalan oblik, a načinjeni su od prostih vapnenastih obložnica i pokrivnih ploča (sl. 8). Nekima je i dno bilo popločano tanjim pločicama, što kod grobova gornjeg sloja nije bio slučaj. Dubina grobova je oscilirala od 1 do 2 m.

Od 33 pronađena groba prilozi su nađeni u 21 grobu. Među tim nalazima naročito se ističe nakit, i to: proste karičice, karičice s koljencima, naušnice s jednom, a manje s tri jagode, prstenje raznog oblika i privjesci (tab. VI i VII). Osim ovog materijala pronađen je i jedan par ostruga, zatim noževi, predice itd. Materijal od kojeg je načinjen nakit je bronca ili srebro, odnosno pozlaćeno srebro, a izrađen je tehnikom filigrana i granulacije, dok su ostali predmeti načinjeni od željeza.

Na osnovu dosadašnje kronologije ovakvih nalaza ti se grobovi vremenski poklapaju s onim grobovima otkrivenim na istočnoj padini Glavice, kao i s onima o kojima je u ovom časopisu pisao D. Vrsalović pod naslovom »Starohrvatska nekropola pred ulazom u staru Varvariju i njena konzervacija«, a to je vrijeme od IX do XI stoljeća.

Ovdje ujedno moramo napomenuti da se ovim iskopavanjem konstatalo još i to da grobovi pronađeni u donjem sloju pripadaju zapadnom perifernom dijelu groblja, koje okružuje najstariju do danas pronađenu starohrvatsku crkvu na Bribiru, crkvu sv. Ivana, koja se nalazi pod temeljima današnje parohijske crkve sv. Joakima i Ane, tj. one čiji su ostaci otkriveni 1959. godine.